

ПОДАТКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ
ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИSTATE TAXATION AS A DETERMINANT
OF REGIONAL ECONOMIC POLICY

Еволюційні зміни в економіці і податкових відносинах призвели до зміни парадигми соціально-економічного розвитку простору, через що виникають нові господарські імплікації. Обґрунтовано, що в умовах розвитку емерджентної економіки формою прояву таких змін є податкова діяльність держави, засобом реалізації якої виступає податкова система, поєднуючи три складники: власне систему оподаткування, систему адміністраторів податків та податкові відносини, що встановлюються між органами державної влади, місцевого самоврядування та платниками податків на всіх етапах податкового процесу. Визначено, що складники емерджентності, які присутні в ринкових процесах, зумовлені впливом інституційного порядку, а не однією лише раціональністю індивідів. Саме фіскальний ефект формує дієві мотиваційні чинники, які стимулюють органи місцевого самоврядування до максимізації мобілізації податків, зборів та обов'язкових платежів.

Ключові слова: податкова діяльність держави, регіональна податкова політика, податкова система, компроміс інтересів суб'єктів податкових відносин, формальні та неформальні інститути, інституції, емерджентність, соціально-економічний розвиток регіонів, просторовий розвиток.

Эволюционные изменения в экономике и налоговых отношениях привели к изменению парадигмы социально-экономического развития пространства, из-за чего возникают новые хозяйственные импликаци. Обосновано, что в условиях развития эмерджентной экономики формой проявления таких изменений является налоговая деятельность государства, средством реализации которой выступает налоговая система, сочетая три составляющие: собственно систему налогообложения, систему администраторов налогов и налоговые отношения, которые устанавливаются между органами государственной власти, местного самоуправления и налогоплательщиками на всех этапах налогового процесса. Определено, что составляющие эмерджентности обуславливаются влиянием и институционального порядка, и рациональностью индивидов. Именно фискальный эффект стимулирует органы местного самоуправления к максимизации мобилизации налогов, сборов и обязательных платежей.

Ключевые слова: налоговая деятельность государства, региональная налоговая политика, налоговая система, компромисс интересов субъектов налоговых отношений, формальные и неформальные институты, институции, эмерджентность, социально-экономическое развитие регионов.

УДК 332.025.12

DOI <https://doi.org/10.32843/bSES.52-36>

Телищук М.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Університет державної фіскальної
служби України

Telishchuk Mykola

University of the State Fiscal Service
of Ukraine

The article deals with the tax activity of the state in the field of formal and informal institutions, by which the authors determine the behavior of taxpayers. It is proved that the tax as such contains the content of mutual relations in the state in terms of socialization of the income of individuals. An analysis of evolutionary changes in the economy and tax relations has led to the conclusion that significant paradigms of the socio-economic development of space have occurred, and new economic implications are emerging. What is called a piece is simply a fragment of an intricate bond network. It is substantiated that such form of state manifestation, organization and action is the tax activity of the state and the main means of its realization tax system – are determinants of the modern paradigm of economic development. The scientific plane of the generalizations made has become a reliable support not only for systematization of tax instruments of territorial development, but also for determining the presence of fiscal effect, which is manifested in the formation of local budget revenues. It is the priority principle of strengthening the financial independence of territorial units that generates effective motivational factors that stimulate local governments to maximize the mobilization of taxes, fees, compulsory payments into the revenues of both local budgets and the state. The systematization of conceptual approaches to the formation and implementation of state tax activity enabled the authors to determine the following: in the process of securing tax payments, all components are important – the tax policy, which determines the totality of relevant actions, measures, institutions and their direction, as well as the means of implementing these measures, that is, the tax system. Thus, the important components of the emergent order that are present in market processes are conditioned by the influence of the institutional order, and not by the rationality of individuals alone. It is likely that the most important feature of improving institutional arrangements in the context of unstable economic systems is the transformation of an elite-based society into a mass-based society.

Key words: tax activity of the state, regional tax policy, tax system, compromise of interests of subjects of tax relations, formal and informal institutions, institutions, emergence, socio-economic development of regions.

Постановка проблеми. З огляду на те, що Україна визначила стратегічним вектором своєї зовнішньоекономічної політики євроінтеграцію, за умов якої розвиток регіональної політики є значущим, актуальність дослідження політики регіонального розвитку набуває особливої ваги. Ба більше, характер сучасної парадигми регіонального розвитку значною мірою демонструє поступовий перехід на новий соціально-економічний етап, що характеризується соціалізацією підприємництва, базовим проявом якої є соціальна відповідальність, котра поряд з еволюційністю своїх проявів об'єктивно вимагає певного інституційного регулювання.

Г.В.Ф. Гегель [1] зазначав, що держава діє завдяки своєму верховенству, тобто верховенству влади та верховенству державного права. Держава – це не тільки засіб, а й мета. Усі форми вияву, організації та дії держави можливі в умовах етатизму, тобто суверенності, отже, є необхідними умовами існування будь-якої правової юрисдикції. Такою формою вияву, організації та дії держави виступає податкова діяльність держави [2, с. 22–28], що повинна розглядатися з позиції як формальних, так і неформальних інститутів.

Актуальність питання щодо збалансованого регіонального розвитку в Україні зумовлена соці-

ально-економічним становищем регіонів та необхідністю задоволення першочергових потреб, що спонукає до визначення пріоритетних напрямів податкового стимулювання та впровадження дієвих фінансових інструментів, які б мали позитивний вплив на стимулювання розвитку регіонів в умовах динамічного зовнішнього (економічного) середовища. Зокрема, до таких фінансових інструментів слід віднести податкові, які за правильного застосування сприятимуть ефективному регіональному розвитку.

Ефективність податкової діяльності держави в контексті євроінтеграційного вектора розвитку залежить від досконалості регіональної стратегії та якості заходів, що запроваджуються державою з метою становлення та розвитку податкової системи в межах регіонів. Для пошуку важелів регулювання цього процесу виникає нагальна потреба дослідження особливостей удосконалення регіональної податкової політики, шляхів її ефективної реалізації, реформування податкової системи та територіальних податкових органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження в галузі регіональної економіки було здійснено вченими в рамках концепції регіональних промислових кластерів. Засновником концепції вважається відомий економіст, лауреат Нобелівської премії М. Портер [3]. Його вчення органічно впливало із загальної теорії штандортів А. Вебера та досліджень із питань просторової конкуренції Р. Хікса [4], П. Купманса [5], Дж. Ліпсі [6] та ін. Щодо авторів-сучасників, то варто зазначити вагомий внесок у розроблення питань регіональної економічної політики А.Ф. Мельника [7], В.І. Павлова [8], М.І. Долішнього [9], С.А. Романюка [10]. Проте у значному науковому доробку проблематику взаємозалежності оподаткування і територіального розвитку досліджено доволі фрагментарно, досі не сформовано теоретико-організаційні засади регіональної фіскальної політики.

Дослідженням проблем, пов'язаних із побудовою ефективної податкової системи в Україні, та питань удосконалення податкової політики займалися: В.Л. Андрущенко [11, с. 35], Н.В. Бортнік [12, с. 15–17], В.М. Геєць [13, с. 95–99], П.П. Дубинецька [14, с. 114–125], В.М. Кміть, Ю.В. Вовчанський [15, с. 656–662], Т.І. Єфименко [16, с. 7–26] та ін. Разом із тим, не применшуючи всієї наукової значущості здійснених досліджень, питання вдосконалення механізму реалізації регіональної податкової політики, визначення податкових інструментів оптимізації міжрегіональних бізнес-процесів, обґрунтування моделі податкової політики у межах регіональної економічної системи потребують детального та системного вивчення. Це, своєю чергою, визначає обґрунтованість теми, зміст заявленої мети, відповідність поставленим завданням та структуру змісту дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити теоретико-методологічні положення регіонального аспекту податкової діяльності держави.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На основі сучасних положень інституціональної теорії організаційні чинники впливу на економічні процеси визначаються як економічні, ідеологічні, політичні і соціальні. Кожен інститут має у своєму розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм людської діяльності. Д. Норт розділяє інституції на неформальні і формальні. Під неформальними інституціями він розуміє існуючі неофіційні, неправові обмеження. До них належать певні традиції, встановлені звичаї, неписані кодекси поведінки, господарська етика, культурна спадщина та ментальні стереотипи. Формальні інституції – це офіційні, правові обмеження, які є результатом наділення інституціональних норм суспільства правовими рамками, тобто їх юридичним закріпленням та відповідним організаційним утіленням [17, с. 56–57].

Ми стоїмо на думці, що податковій діяльності держави [18, с. 5–23] притаманні елементи як формальних інститутів (тобто законодавчі та інші нормативно-правові акти, які створені і підтримуються податковими державними чиновниками), так і неформальних інститутів (наявність загальноприйнятих традицій та звичок справляння податків, які зумовлюють моделі поведінки платників податків, що формуються податковою культурою). На підтвердження цього ми наголошуємо на єдності інтересів держави та свідомих платників податків, що знайшло відображення в «податку Кларка», який допомагає пояснити ефект залежності добробуту податкоплатників як від своєї власної поведінки, так і від поведінки інших. Ця концепція характеризує демократичні відносини в суспільстві не лише як свободу думки та законслухняної діяльності, а й як обтяжливий фіскальний обов'язок свідомо оплачувати власну свободу. До того ж якщо політична демократія іноді виступає як руйнівна сила, то фіскальна основа демократії перетворюється в руках держави на могутню продуктивну силу. На відміну від «податку Пігу», який виконує роль регулятора соціальних процесів та економічних явищ, економічна теорія Кларка надає податкам розподільчого та санкціонуючого характеру, громадяни через податки свідомо утримують власну державу. Податок Кларка виступає фіскальною ознакою самоорганізації громадян у демократичному суспільстві. Але ідеального демократичного суспільства, на жаль, не існує. Податкова система, за Кларком, повинна діяти в режимі добровільного самооподаткування. Отже, у податку як такому закладено зміст взаємостосунків у державі з погляду усупільнення доходів індивідуумів. Ця економічна категорія дозволяє сприймати саму необхідність усупіль-

нення залишків доходів і усвідомити загальний контур перерозподільчих відносин. Необхідність створення загальнонаціонального фонду споживання очевидна, це підтверджує велика кількість економічних праць [20–22]. Податок є суспільно необхідним явищем, а отже, податок – це суспільно необхідна субстанція. Цей висновок підтверджується і своєрідною думкою В. Андрущенка про те, що «податки – власність держави в грошовій формі, право на яку реалізує фіска і перетворює на джерело суспільного багатства» [23].

Ураховуючи багатоголосність поглядів учених на предмет дослідження, слід відзначити, що в умовах формування ринкової економіки державі необхідно закласти правову базу і створити умови, які б сприяли ефективній роботі ринкової системи. Держава відіграє важливу роль у підтримці конкуренції, перерозподілу доходів і багатства, стабілізації економіки. Крім того, через податкову систему час від часу необхідно втручатися в процес ринкового розподілу ресурсів, забезпечуючи суспільні блага, заохочуючи або обмежуючи споживання товарів, якість яких визнається особливо високою чи навіть шкідливою. Зазначене підтверджується і ходом полеміки про державний унітаризм та федералізм.

Р. Масгрейв [24] сформулював три функції сучасної держави. Алокаційна функція ґрунтується на загальній теорії суспільних благ, тобто надання суспільних товарів і послуг або регулювання процесу визначення складу суспільних товарів і послуг. Процес надання суспільних благ повинен реалізуватися відповідно до політичних проектів, а саме щоб витрати були визначені і податки сплачені там, де накопичуються вигоди. У ході алокаційної функції (розподіл обмежених ресурсів) держави податкова система сприяє розподілу обмежених виробничих факторів. Держава впливає на розподіл обмежених народногосподарських ресурсів. Другою визначається функція держави, пов'язана з коригуванням за допомогою податкової системи розподілу доходів і майна, це так звана дистрибутивна функція. Необхідні зміни повинні здійснюватися централізовано, включаючи всі юрисдикції. Потім обчислюється їх сукупний дохід. Дистрибутивна політика в такому разі є центральною функцією держави. Якщо існують розбіжності щодо загальнонаціонального розподілу, юрисдикції повинні шукати консенсус. Локальне проведення дистрибутивної політики, принаймні в теорії, застосовується там, де громадяни зацікавлені станом розподілу серед своїх ближніх і в межах тільки їхньої місцевості більше, ніж його загальнонаціональним станом. Розподіл тоді може розглядатися як локальне суспільне благо і тому бути реалізованим локально. Виникає питання: чи є таке розташування реальним? Імовірно, що поліси в межах одного територіаль-

ного утворення залучали б резидентів із низьким доходом з інших місцевостей і були б шкідливими для сусідів. Це було б здійснено тільки тоді, коли супроводжувалося би поділом на зони з обмеженою мобільністю. Таким чином, можна стверджувати, що питання дистрибуції включають соціальне страхування і прогресивне оподаткування; це повинно застосовуватися ширше, на центральному рівні. Наприклад, чим мобільніший капітал, тим більша ефективність оподаткування прогресивного доходу залежить від того, чи буде той капітал досягнутий.

Існує зв'язок між двома проблемами: централізація дозволяє прогресивне оподаткування і перерозподіл, а децентралізація суперечить їм. У даній концепції, яку ми досліджуємо, визначається і стабілізаційна функція підтримки високого рівня зайнятості за достатньої стабільності цін. Основним інструментом реалізації цієї функції виступає податкова діяльність держави через зміну видів і ставок податків і зборів. У цьому контексті важливою проблемою в Україні постає стабільність самого податкового законодавства. Головне завдання – припинити перманентність змін і пошуків у податкових новаціях та формувати сучасну раціональну податкову діяльність держави. В основі такої діяльності сучасна економічна теорія передбачає корпоративний податок та податок на доходи юрисдикції, а також прямиий споживчий податок. Обидва податки мають високу автоматичну гнучкість і є незамінними для здійснення політики стабілізації.

На нашу думку, слід виділити ще одну важливу функцію держави, яка визнається західними науковцями. Це – егалітарна (вирівнювальна) функція. Можливості в кризовий період вирішувати поточні соціальні проблеми лише ринковими засобами є досить сумнівними. Соціальна база ринкових реформ у цей час стає більш вузькою та слабкою. Ринкові трансформації містять руйнівний потенціал для багатьох створених раніше форм соціального захисту, усіх видів безкоштовного розвитку. Захистити інтереси населення у важкий перехідний період у змозі тільки держава, яка володіє сильним механізмом перерозподільчих процесів через податкову систему.

Поглиблюючи принципи детермінанти податкової діяльності держави в процесах управління формуванням та використанням національного багатства в частині змістовної трансцендентності та іманентності регіональних економічних систем, багаторівнева ієрархія управління аксіоматизувала, що потенціал місцевого оподаткування постійно зростає.

Реалізація регіональної фіскальної політики на сучасному рівні потребує ретельного осмислення понятійного апарату, зокрема просторового та змістового визначення понять «регіон» і «тери-

торія». У наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених набули поширення терміни «територія», «територіальні утворення». Однак у наукових колах немає єдиної думки щодо правильності їх застосування. Так, у праці «Оподаткування і регіональний розвиток (теорія і практика)» наголошено, що поняття «територія» є невизначеним у просторовому аспекті і не може виступати об'єктом управління. З іншого боку, ми погоджуємося з тими науковцями, які стверджують, що його доцільно використовувати для означення частини соціального, природного (зокрема, природно-ресурсного й екологічного), економічного, інфраструктурного, культурно-історичного і власне просторового потенціалів країни, яка перебуває в компетенції муніципальних органів влади [25]. Узагальнюючи численні теоретичні напрацювання та використовуючи системний підхід, доходимо висновку, що поняття «регіон» слід розуміти як адміністративно і територіально визначену частину країни, для якої характерні: економіко-географічне розташування, природні та трудові ресурси, виробнича, соціально-культурна спеціалізація і система внутрішньодержавних та зовнішніх зв'язків.

Ми вже наголошували, що реальна дійсність регіональної фіскальної політики у своїй основі пов'язана з формою державного устрою. Цей чинник є домінуючим у процесі розподілу функцій і відповідних повноважень по вертикальній ієрархії: держава – регіон – території. Особливо яскраво суть регіональної фіскальної політики виявляється за умови дії певних політичних чинників, які зумовлюють надання більших повноважень у сфері бюджетно-податкових відносин на рівень місцевих органів влади. Основні завдання регіональної фіскальної політики полягають у гарантуванні економічної незалежності та забезпеченні здатності економіки регіону до саморозвитку. І в цьому виникає загальна потреба дослідження важелів, які характеризують сталість розвитку економіки регіонів. Такі регіональні важелі – це система кількісних і якісних показників, які свідчать про перманентний та ретроспективний вплив різноманітних чинників на соціально-економічну стабільність регіону. Механізм реалізації стабілізаційних регіональних важелів потребує економіко-правового впровадження фіскальної політики як на державному, так і на регіональному рівні, до того ж з урахуванням централізованого та регіонального прогнозування, планування і програмування соціально-економічних процесів. Виходячи із цього, регіональну фіскальну політику слід розуміти як систему цілей та заходів органів державної влади і місцевого самоврядування у сфері формування коштів місцевих бюджетів, спрямованих на комплексний розвиток регіону. Регіональну фіскальну політику як поліструктурну категорію варто розглядати через єдність трьох складників: подат-

кової політики, видаткової політики та політики міжбюджетного збалансування. Таке трактування, на нашу думку, є правильним, адже в економічній літературі представників Заходу фіскальна політика розглядається крізь призму регулювання державних видатків і податкових надходжень для забезпечення повної зайнятості, стабільності цін та економічного зростання [23; 26].

У світовій та вітчизняній фіскальній практиці, крім податків як інструментів фінансового забезпечення територій, простежується використання таких інструментів, як податкові пільги, зокрема через створення та функціонування вільних (спеціальних) економічних зон, територій пріоритетного розвитку, технопарків тощо. У практичному контексті території з особливим економічним статусом (або спеціальні органи управління такими територіями) отримують від центральної влади низку податкових преференцій, пільг, додаткових податкових повноважень, наприклад можливості щодо запровадження (або скасування) на цих територіях певних податків, зборів, обов'язкових платежів, звільнення від їх сплати, коригування ставок чи надання щодо них податкових пільг. Окрім того, окремі податкові інструменти (податкові надходження, пільги, преференції, податкові канікули, податкові кредити, податкові знижки тощо) можуть використовуватися в межах створених на визначених територіях особливих митних режимів, особливих валютних режимів, особливих інвестиційно-інноваційних режимів, особливих режимів адміністрування ресурсних платежів за користування землею, іншими природними ресурсами та корисними копалинами, особливих режимів ціноутворення, особливих бюджетних і міжбюджетних режимів. Особливий режим оподаткування в межах певних територій передбачає повне або часткове звільнення від оподаткування суб'єктів таких територій, а їхній особливий інвестиційний режим – систему пільг зі стимулювання залучення іноземних та національних інвестицій. Для наукового обґрунтування прийняття рішень у сфері регіонального фіскального регулювання, зокрема надання податкових преференцій і пільг окремим територіям, доцільно, на нашу думку, застосувати показник фінансової автономії – коефіцієнт податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці. На депресивних територіях доцільно надавати більше податкових преференцій, запроваджувати мінімальні ставки податків, щоб регіон (територія) став привабливішим на етапі становлення та закріплення на ринку певних господарських структур. Податкові преференції мають бути чітко обмежені строком дії, адже на першому етапі держава надаватиме субсидії місцевим бюджетам. Доцільно також законодавчо визначити і відповідальність суб'єктів господарю-

вання перед органами місцевого самоврядування за отримання очікуваних результатів (створення робочих місць та зростання середньої заробітної плати згідно з поданим бізнес-планом). За недосягнення зумовлених результатів суб'єкти, що користувалися пільгами, повинні за рахунок власних коштів повернути суми преференцій до місцевих бюджетів зі сплатою пені, яку нараховують у встановлених розмірах на недоїмку за відповідними видами платежів. У зарубіжній практиці застосовуються досить ефективні інструменти податкового стимулювання, які доцільно розглянути та імплементувати в Україні, а саме: інвестиційний податковий кредит та податкова знижка, податкові канікули тощо.

Контекст цих позицій авторів постулюється розглянутим остаточним формогенезом податкової діяльності держави, що дає змогу визначити чинники легітимізації його використання як системоутворюючої основи екзистенціально-гуманістичних основ усвідомлення суспільних відносин та їх кількісного відображення в регіональних економіках.

Зазначимо, що використання податкового інструментарію як сукупності фіскальних важелів впливу на фінансове забезпечення розвитку територій має ґрунтуватися на таких базових принципах: зміцнення фінансової незалежності територіальних одиниць і підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування в адмініструванні податків; використання податкового інструментарію на основі максимального врахування податкового потенціалу території; вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку територій; досягнення справедливості як щодо податкового навантаження територій, так і в наданні податкових стимулів; довгостроковість, незмінність та передбачуваність використання податкових інструментів. Особливістю податкових інструментів територіального розвитку є наявність фіскального ефекту, який виявляється у формуванні доходів місцевих бюджетів. Саме пріоритетний принцип зміцнення фінансової незалежності територіальних одиниць формуватиме дієві мотиваційні чинники, які стимулюватимуть органи місцевого самоврядування до максимізації мобілізації податків, зборів, обов'язкових платежів у доходи як місцевих бюджетів, так і державного.

Таким чином, імперативом податкової діяльності держави має бути поєднання фіскальних інтересів та інтересів платника податків на основі формування партнерських відносин. Разом із цим слід приймати до уваги також те, що самі індивіди роблять свій вибір у межах певного інституційного середовища, а його архітектоніка безпосередньо впливає як на рішення, котрі приймаються індивідами, так і на наслідки цих рішень.

Поняття емерджентності (від, англ. emergence – виникнення, поява нового) відображає ситуацію, за якої в результаті стратегічної взаємодії егоїстично налаштованих індивідів несподівано виникає загальний позитивний ефект [26]. Ми переконані, що відчуття спільної відповідальності та взаємодії формується в умовах, перш за все, «розумного» врядування, яке має забезпечити сталий розвиток території, а також сталості, тобто право на яке мають громадяни й яке просторові планувальники прагнуть їм забезпечити. При цьому варто пам'ятати, що така територія передбачає крім прав ще й певні зобов'язання. Надаючи людям цінності, вона водночас очікує від них і певних внесків. Ключове питання бажаного комплексного підходу – це готовність і підготовленість суспільства скористатися своїм правом на «сталу територію».

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищенаведений матеріал, слід зазначити, що теоретичні, методологічні та організаційно-практичні положення цілісного функціонування податкової діяльності держави та регіональних економічних систем у багаторівневій ієрархії управління особливостями сталого економічного розвитку економічних суб'єктів визначаються трансцендентністю забезпечення управління.

Понятійний термінологічний апарат сутнісного змісту категорії «оподаткування» узагальнює параметричне успадкування безперервно оновлюваного процесу відтворення суспільного продукту. Остаточний формогенез податку визначається чинниками легітимізації його використання як систематичної основи екзистенціально-гуманістичних основ усвідомлення соціальних відносин.

Стратегічне планування діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо довгострокового соціально-економічного розвитку держави на програмно-цільовій основі слід поєднувати з оперативними заходами державної підтримки конкретних пріоритетних інвестиційних проєктів. Такий підхід до планування розвитку публічної інфраструктури цілком відповідає керівним принципам СЕМАТ (Європейської конференції міністрів, відповідальних за просторовий (регіональний) розвиток (планування)), а саме: розвитку регіонів з урахуванням різних типів просторової організації їхніх територій; сприяння розвитку туризму; розвитку доступу до інформації та знань; примноженню та захисту природних ресурсів і природної спадщини; розвитку енергоресурсів в умовах безпеки; створенню більш збалансованих умов транспортного доступу до територій. Необхідність формування нової парадигми регіонального розвитку є результатом глибоких структурних перетворень та супроводжуваних їх нових тенденцій соціально-економічного розвитку простору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гегель Г.В.Ф. Философия права / пер. с нем. ред. и сост. Д. Керимов, В. Нерсисянц; авт. вступ. ст. и примеч. В. Нерсисянц. Москва : Мысль, 1990. 524 с.
2. Теліщук М. Податкова діяльність держави як інструмент реалізації економічної політики. *Науковий вісник УФЕІ*. 2000. № 1(7). С. 22–28.
3. М. Портер. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. Москва : Альпина Диджитал, 1998. 35 с.
4. Хикс Джон Р. Теория экономической истории / пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Нуреева. Москва : Вопросы экономики, 2003. 224 с.
5. Научные труды Тьяллинга Купманса (Scientific papers of Tjalling C. Koopmans, v. 1-2, 1970–1985) и др.
6. Липси Р.Дж., Ланкастер К. Общая теория второго лучшего. *Вехи экономической мысли. Т. 4. Экономика благосостояния и общественный выбор* / под общ. ред. А.П. Заостровцева. Санкт-Петербург : Экономическая школа. 2004, 568 с.
7. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : монографія / за ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 608 с.
8. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації: теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації. Луцьк : Надстир'я, 2000. 580 с.
9. Регіональна політика і механізми її реалізації / за ред. М.І. Долішнього. Київ : Наукова думка, 2003. 503 с.
10. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості. Київ : УАДУ, 2001. 112 с.
11. Андрущенко В.Л. Фіскальне адміністрування як наука і мистецтво. *Фінанси України*. 2003. № 6. С. 35.
12. Бортнік Н.В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 8. С. 15–17.
13. Геєць В.М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств регіону. *Вісник Академії економічних наук України*. 2009. № 1. С. 95–99.
14. Дубинецька П.П. Оцінювання результативності реформування податкової системи України. *Економічний простір*. 2014. № 85. С. 114–125.
15. Кміть В.М., Вовчанський Ю.В. Оцінка механізму адміністрування та регулювання місцевих податків та зборів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. № 15. С. 656–662.
16. Єфименко Т.І. Актуальні питання сучасних стратегій реформування податкових систем. *Фінанси України*. 2013. № 3. С. 7–26.
17. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А.Н. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. Москва : Начала, 1997. С. 56–67.
18. Тарасевич В.Н. Что такое институт? (опыт институциональной эволюции). *Journal of Institutional Studies*. 2010. Т. 2. № 3. С. 5–23.
19. Прутська О.О. Інституціоналізм і проблеми економічної поведінки в перехідній економіці. Київ : Логос, 2003. 256 с.
20. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / пер. с англ. ; 13-е изд. Москва : ИНФРА-М, 1999. 974 с.
21. Самуельсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроэкономика. Київ : Основи, 1995. 574 с.
22. Теліщук М.М., Теліщук М.М. Засоби реалізації податкової діяльності держави в емерджентній економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 41. С. 14–19.
23. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів : Каменяр, 2000. 303 с.
24. Масгрейв Р.А., Масгрейв П.Б. Государственные финансы: теория и практика / пер. с 5-го англ. изд. Москва : Бизнес Атлас, 2009. 716 с.
25. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) : монографія. Ірпінь : Академія ДПС України, 2003. 286 с.
26. Теліщук М.М., Теліщук М.М. Засоби реалізації податкової діяльності держави в емерджентній економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 41. С. 14–19.

REFERENCES:

1. Hehel H.V.F. (1990) Fylosofiya prava [Philosophy of law] / per. snem. red. ysost. D. Kerymov, V. Nersesians; autointroduction, art. Andnote V. Nersesians. Moscow : Mysl'. (in Russian)
2. Telishchuk M. (2000) Podatkova diyal'nist' derzhavy yak instrument realizatsiyi ekonomichnoy polityky [Tax activity of the state as an instrument of economic policy implementation]. *Scientific Herald Zb sciences UFEI*, no. 1 (7), pp.22–28.
3. M. Porter. (1998) Konkurentnaya strategiya: Metodika analiza otrasley i konkurentov [Competitive strategy: Methodology for the analysis of industries and competitors]. *Alpina Digital*. (in Russian)
4. Khiks Dzhon R. (2003) Teoriya ekonomicheskoy istorii [Theory of Economic History]. Moscow. NP "Journal of Economics". (in Russian)
5. «Nauchnyye trudy T'yallinga Kupmansa». (1970) [Scientific papers of Tjalling C. Koopmans, v. 1-2, 1970–1985] and etc. Berlin. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
6. A.P. Zaostrovseva. (2004) R. Dzh. Lipsi, K. Lankaster. Obshchaya teoriya vtorogo luchshego. // *Vekhi ekonomicheskoy mysli. Tom 4. Ekonomika blagosostoyaniya i obshchestvennyy vybor* [The general theory of the second best. // Milestones of economic thought. Volume 4. Welfare Economics and Public Choice] St. Petersburg: School of Economics. (in Russian)
7. A. F. Melnyk. (ed) (2003) Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm rozvytku rehionu: transformatsiini protsesy ta yikh instytutsiine zabezpechennia: Monohrafiia [Organizational and economic mechanism of development of the region: transformation processes and their institutional support: Monograph], Ternopil: Economic doom (in Ukrainian).
8. Pavlov V.I. (2000) Polityka rehionalnoho rozvytku v umovakh rynkovoi transformatsii: teoretyko-metodolohichni aspekty ta mekhanizmy realizatsii [Regional development policy in conditions of market transfor-

mation: theoretical and methodological aspects and mechanisms of implementation]. Lutsk. Overhangs. (in Ukrainian)

9. M.I. Dolishnii. (ed) (2003) Rehionalna polityka i mekhanizmy yii realizatsii [Regional policy and mechanisms yii realizatsii]. Kiev. Scientific thought. (in Ukrainian)

10. Romaniuk S.A. (2001) Polityka rehionalnoho rozvytku v Ukraini: suchasnyi stan i novi mozhlyvosti [Regional development policy in Ukraine: current state and new opportunities]. Kiev. UADU Publishing House. (in Ukrainian)

11. Andrushchenko V.L. (2003) Fiskalne administruvannya yak nauka i mystetstvo [Fiscal administration as a science and art]. Finance of Ukraine, no. 6, p. 35.

12. Bortnik N.V. (2016) Zarubizhna praktyka mistsevoho opodatkovannia [Foreign practice of local taxation]. Uzhgorod National University Scientific Bulletin, no. 8, p. 15–17.

13. Heiets V.M. (2009) Stratehichne upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstv rehionu [Strategic management of innovative development of enterprises of the region]. Bulletin of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, no. 1, pp. 95–99.

14. Dubynetska P.P. (2014) Otsiniuvannya rezultatyvnosti reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy [Evaluation of the effectiveness of reforming the tax system of Ukraine]. Ekonomichnyi prostir: Zbirnyk naukovykh prats [Economic Space: Collection of Scientific Papers]. Dnepropetrovsk: PDABA, pp. 114-125.

15. Kmit V.M., Vovchanskyi Yu.V. Andrushchenko V.L. (2018) Otsinka mekhanizmu administruvannia ta rehulivannia mistsevykh podatkov ta zboriv v Ukraini [Assessment of the mechanism of administration and regulation of local taxes and fees in Ukraine]. Mukachevo State University. Economics and Society Scientific Issue, vol. 15, no 15, pp. 656–662.

16. Yefymenko T.I. (2013) Aktualni pytannia suchasnykh stratehii reformuvannia podatkovykh system [Topical issues of modern tax systems reform strategies]. Finance of Ukraine, no. 3, pp. 7-26.

17. Б.З. Мильнер. (ed.) (1997) Nort Duglas. Instytut, institutsional'nyye izmeneniya i funktsionirovaniye

ekonomiki [Institutions, institutional changes and the functioning of the economy], Moscow: The Beginning Economic Book Foundation.

18. V.N. Tarasevich. (2010) CHTO TAKOE INSTYTUT? (opyt institutsional'noy evolyutsii) [WHAT IS INSTITUTE? (experience of institutional evolution)]. Journal of Institutional Studies, vol. 2. no. 3, pp. 5-23.

19. Prutska O.O. (2003) Instytutsionalizm i problemy ekonomichnoi povedinky v perekhidnii ekonomitsi [Institutionalism and problems of economic behavior in the economy]. Kiev: Logos. (in Ukrainian)

20. Makkone K., BryuS. (1993) Ekonomyks: pryncypy, problem, polityka [Economics: Principles, Problems and Policies]. Kiev: Khatar-Demos. (in Ukrainian)

21. P.A. Samuelson, V.D. Nordhauz. (1995) Makroekonomika [Macroeconomics]. Kiev: Foundations. (in Ukrainian)

22. Telishchuk M.M., Telishchuk M.M. (2019) Zasoby realizatsii podatkovoi diialnosti derzhavy v emerzhentnii ekonomitsi [Means of realization of the tax activity of the state in the emergent economy]. Scientific Journal "Black Sea Economic Studies", vol. 41, pp. 14–19.

23. Andrushchenko V.L. (2000) Finansova dumka Zakhodu v KhKh stolitti: (Teoretychna kontseptualizatsiia i naukova problematyka derzhavnykh finansiv) [Financial Opinion of the West in the Twentieth Century: (Theoretical Conceptualization and Scientific Issues of Public Finance)]. Lviv: Stonemason. . (in Ukrainian)

24. Masgreyv R. A., Masgreyv P. B. (2009) Gosudarstvennyye finansy: teoriya i praktika / per. s 5-go angl. izd. [1989] [Public Finance: Theory and Practice]. Moscow: Business Atlas. (in Russian)

25. Taranhul L.L. (2003) Opodatkovannia ta rehionalnyi rozvytok (teoriia i praktyka): Monohrafiia [Taxation and Regional Development (Theory and Practice)]. Iripin: Academy of State Tax Service of Ukraine. (in Ukrainian)

26. Telishchuk M.M., Telishchuk M.M. (2019) Zasoby realizatsii podatkovoi diialnosti derzhavy v emerzhentnii ekonomitsi [Means of realization of the tax activity of the state in the emergent economy]. Scientific Journal "Black Sea Economic Studies", vol. 41, pp. 14–19.